

Ikke en frø, ikke en fugl, ikke en fisk ...

Af Hans Meltofte

Nedgangen i Jordens mangfoldighed af planter og dyr skulle være bremset i 2010. Men det er langtfra lykkedes.

»Biodiversitet og økosystemer er fundamentet for økonomisk velstand, social velfærd og livskvalitet«. Sådan skriver vores eget Miljøministerium, men det ser sort ud. FN vurderer, at tabet af biodiversitet, dvs. Jordens mangfoldighed af arter, økosystemer og gener, på globalt plan nu sker op til 1.000 gange hurtigere end under naturlige forhold, og at en tredjedel af alle arter risikerer at uddø i dette århundrede. Hertil kommer, at mere end halvdelen af Jordens økosystemer er blevet forringet det seneste halve århundrede.

På trods af denne erkendelse har Biodiversitetskonventionens og EU's forsøg på at standse nedgangen i verdens biologiske mangfoldighed senest i 2010 været en eklatant fiasko. Da tidligere miljøminister Troels Lund Poulsen måtte indrømme, at Danmark ikke levede op til målsætningen, var det blot med en henvisning til, »at der heller ikke er andre lande, som har nået 2010-målet«. I stedet for at erkende, at dette er resultatet af regeringens egen manglende indsats, proklamerede Miljøministeriet i en pressemeddelelse 15. marts, at EU nu har fastlagt et »Nyt ambitiøst EU-mål for biodiversitet« – i 2020! Vupti, så har Europa med et pennestrøg ved skrivebordet fået 10 ekstra år til at redde naturens truede mangfoldighed.

I en ny rapport viser de grønne organisationer i Danmark, at der for mange arter og naturtyper end ikke er sket en opbremsning i nedgangene. Ifølge Miljøministeriet og DMU lider halvdelen af de danske åer, to tredjedele af de danske søer og næsten 90 procent af fjordene og kystområderne af for dårlig vandkvalitet, og 29 procent af de undersøgte arter af planter og dyr er enten forsvundet eller anses for truede i forskellig grad. 22 arter af agerlandsfugle er gået tilbage med 36 procent siden 1990, og 66 procent af vores heder, klitter, enge og overdrev har ugunstig bevaringsstatus. Nok så bemærkelsesværdigt er det, at den positive udvikling, der trods alt har været for en række dyr og planter, hovedsageligt skyldes indsatsen i 1980'erne og 90'erne, hvor der var grønt flertal i Folketinget. Det var her, den generelle beskyttelse af søer, moser, enge, heder og overdrev blev gennemført. Det var her, statstilskuddet til dræning blev stoppet. Det var her, der blev taget hul på udpegning af urørt skov i statens skove.

Det var her, sisyfosarbejdet med at begrænse næringsstofbelastningen af vandmiljøet begyndte. Det var her, naturgenopretningen af Skjern Å-deltaet og mange andre vådområder begyndte. Det var her, flere tusinde vandhulsprojekter vendte den truende udvikling for sjældne paddearter. Det var her, råstofindvinding i

de marine EF-fuglebeskyttelsesområder blev stoppet. Det var her, udarbejdelsen af naturplaner for 32.000 ha af forsvarets arealer blev påbegyndt. Det var her, grundlaget for det moderne økologiske landbrug blev lagt. Og det var her, der blev lagt låg på et voldsomt jagttryk på dyr og fugle ved hjælp af artsfredninger, kortere jagttider og et stort antal reservater.

Nok så bemærkelsesværdigt er det, at den positive udvikling, der trods alt har været for en række dyr og planter, hovedsageligt skyldes indsatsen i 1980'erne og 90'erne, hvor der var grønt flertal i Folketinget. Dette momentum i miljø- og naturindsatsen stoppede brat ved regeringsskiftet i 2001 med omfattende nedskæringer og en klar nedprioritering af indsatsen samtidig med, at den store rapport fra det bredt sammensatte Wilhjelm-udvalg om naturens ringe tilstand og behov for politisk indsats blev skubbet til side. Dette har Anders Fogh Rasmussen siden indrømmet var en fejl, og i de senere år er der blevet rettet noget op på indsatsen.

Men regeringen har ikke ønsket at pålægge især landbruget de forpligtelser over for natur og miljø, der skulle til for at leve op til 2010-målet. Tværtimod gennemfører regeringen nu en omlægning af landbrugslovgivningen, som risikerer at medføre en yderligere intensivning af driften til stor skade for agerlandets dyr og planter – eller nærmere for de få, der er tilbage. De gennemgående temaer i analysen af Danmarks natur 2010 er, at nedgangene og den dårlige status for meget biodiversitet har nogle generelle årsager:

Landbrugslandet er nu så intensivt dyrket med brug af pesticider og gødning, at agerlandets dyr og planter enten er helt forsvundet eller gået voldsomt ned i antal som f.eks. harer og agerhøns. Vilde planter er stort set ikkeeksisterende, og i stedet har vi store ensartede flader med monokultur, såkaldte »pesticidørkener«.

På trods af en række store vandmiljøplaner medfører brugen af gylle såvel som kunstgødning stadig så store tab af næringsstoffer til luften og vandmiljøet, at tidligere næringsfattige naturtyper med sjældne svampe, planter og dyr modtager for meget næring fra luften, og vandmiljøet især i vores indre farvande lider af eutrofiering, plantedød og tilbagevendende iltsvind. Fremtidens klimaforandringer vil oven i købet øge disse problemer.

De tidligere så udbredte lysåbne naturtyper som enge, strandenge, heder og overdrev er enten opdyrkede – lovligt såvel som ulovligt – eller er ved at gro til som følge af manglende græsning og høslæt. Det er her, en meget stor andel af Danmarks truede biodiversitet findes – og er ved at forsvinde.

Skovene, som indeholder langt de fleste truede arter, drives fortsat alt for intensivt med for få gamle træer, for lidt dødt ved og for få lysninger og våde områder. I stedet har vi store ensartede arealer med monokulturer i hurtig omdrift.

Hertil kommer en lang række andre problemer som overfiskning, stærkt ødelæggende fiskeri med bundskrabende redskaber, forstyrrelser, fragmentering af naturområderne og invasive arter for slet ikke at nævne klimaændringerne. På den positive side tæller, at der i høj grad er kommet styr på forureningen med

næringsstoffer og kemikalier fra husholdninger og industri. At det hele ikke er håbløst, illustreres af de eksempler, hvor man rent faktisk har gjort en indsats siden 1980'erne. Vandmiljøplanerne har haft størst positiv effekt i vores mange vandløb. Her er biodiversiteten i bedring mange steder, men reduktionen i kvælstofnedfaldet og udvaskningen til vandmiljøet har dog endnu ikke været tilstrækkeligt til at forbedre forholdene i mange naturtyper og i havet. Dette momentum i miljø- og naturindsatsen stoppede brat ved regeringsskiftet i 2001 med omfattende nedskæringer og en klar nedprioritering af indsatsen.

Udpegning af urørt naturskov i statens skove og overgangen til naturnær skovdrift samme steds fra 2002 giver måske håb om bedre forhold for skovens biodiversitet i fremtiden, og naturgenopretningsprojekter har mange steder genskabt rige vådområder. Tilsvarende har jagtbegrænsninger fået mange flere trækfugle til at opholde sig længere tid her i landet og fået en del bestande af pattedyr og fugle til at stige.

Græsning og høslæt har vedligeholdt udvalgte enge og overdrev, og restaurering af flere tusinde vandhuller har fået bestande af sjældne padder til at stige. Problemet er her, at det kræver en vedvarende indsats, og den er gået i stå mange steder på grund af kommunalreformen og nedskæringer i naturforvaltningernes budgetter. Starten på naturgenopretningen fra sidst i 1980'erne med dertil hørende store bevillinger satte staten og amterne i stand til at finansiere mange naturprojekter, men i 1992 skete der en uheldig ændring af ordningen. Før var pengene blevet bevilget til amterne i forhold til deres areal, mens de herefter blev givet som bloktilskud i forhold til amternes befolkningstal. Det betød, at tyndt befolkede amter med stort areal og mange naturværdier pludselig fik færre penge, hvorimod områder med stor befolkning og ikke ret meget natur såsom København og Århus pludselig fik mange penge.

Det videreføres nu i kommunerne. Siden 2001 er der især sket to negative ting. Den første er ophævelsen af braklægningsordningen i 2008, som utvivlsomt har haft stor negativ betydning for en lang række organismer i det åbne land. Den anden er kommunalreformen. Indsatsen for naturen var hidtil i høj grad blevet varetaget og finansieret af amterne. Da disse blev nedlagt 1. januar 2007, kom ansvaret for beskyttelsen og forvaltningen af naturen til at ligge i de enkelte kommuner. Denne store politiske omvæltning betød i første omgang et afbræk i den hidtidige indsats, og i nogle tilfælde også tab af indsamlet viden og erfaring.

Visse kommuner gør en stor indsats for naturen, men i mange andre kommuner synes indsatsen at være gået helt i stå. I mange tilfælde overholder myndighederne end ikke deres forpligtelser i henhold til naturbeskyttelsesloven, enten fordi de nødvendige økonomiske midler mangler, eller fordi man ikke ønsker at genere det lokale erhvervsliv, sådan som vi f.eks. i øjeblikket ser det med Tønder Kommunes afvisning af at genoprette naturværdierne i Tøndermarsken. Amternes større 'armslængde' til landmænd og det lokale erhvervsliv er gået tabt, og med regeringens bebudede fastfrysning af de kommunale budgetter de kommende år ser

det ud til, at vi kommer fra asken og i ilden med yderligere forringelse af den kommunale indsats.

Hertil kommer, at landspolitikerne i stigende grad giver lokale interesser vetoret f.eks. mod oprettelse af nationalparker, for slet ikke at nævne, at de danske nationalparker langt fra lever op til internationale standarder. Lokal modstand har hidtil spændt ben for nationalparker i nogle af landets vigtigste naturområder som Nordsjælland, Skjern Å-deltaet, Læsø og Det Sydfynske Øhav, og vi har stadig til gode at se, om der kommer reelle forbedringer for naturen i de to hidtil udpegede nationalparker. Danmark er levested for mindst 30.000 arter af planter, dyr og svampe, men kun 9.494 arter er blevet vurderet efter internationale kriterier for trusler mod deres overlevelse, og det er kun de færreste af disse, hvis trivsel overvåges.

En sådan overvågning af bestandene af dyr og planter samt økosystemernes sundhedstilstand er ellers fuldstændig grundlæggende for at kunne sikre naturværdierne. Vi har end ikke viden om mange arter, som givetvis er på vej til at forsvinde, og i mange andre tilfælde kan vi takke en kæmpe indsats fra frivillige i landets naturfaglige organisationer for, at vi overhovedet ved noget. Dette gælder specielt for fuglene, hvor vi har gode data for de fleste ynglende og rastende bestande.

Offentlige myndigheder foretager en vis overvågning i henhold til Danmarks internationale forpligtelser gennem DMU's NOVANA-program, men den 'lille natur' i de mange formelt beskyttede vandhuller, moser, enge og overdrev er end ikke betryggende kortlagt. Alle disse små oaser i det intensivt udnyttede landskab er en del af det netværk, der skal fungere som naturens trædesten, så arterne kan sprede sig mellem de mange ellers isolerede naturområder og dermed sikre arternes langsigtede overlevelse. Risikoen for, at værdifulde naturområder forsvinder på grund af manglende viden og agtpågivenhed hos kommunerne – og ikke mindst ejerne – ligger snublende nær, og stikprøveundersøgelser bekræfter, at det rent faktisk også sker.

Hertil kommer, at børn og unge i dag har et langt ringere kendskab til naturen og arterne end for blot få årtier siden. Det har nedprioriteringen af biologiundervisningen i folkeskolen i 1980'erne givetvis en del af skylden for, og det har en stor indsats fra de mange naturvejledere ikke kunnet opveje. Antallet af børn og unge, der er medlemmer af naturorganisationer, er således raslet ned. Hvor mange unge i 1970'erne og 80'erne færdedes i naturen og interesserede sig for alt mellem himmel og jord, er det i dag computerspil og musik, der trækker.

Gennem de senere år har det vist sig igen og igen, at EU er den eneste myndighed, der kan sikre en indsats for den danske natur. Hvor de danske myndigheder synes at have ændret holdning fra 'hvordan lever vi bedst muligt op til den lovgivning, vi har ansvaret for at administrere' til 'hvordan slipper vi lettest muligt om ved reglerne', så har klager til EU over de danske myndigheders manglende indsats i en række sager fået disse myndigheder til at oppe sig. Og det er ganske tydeligt, at

hvor danske myndigheder har let ved at ignorere appeller fra danske miljø- og naturorganisationer, så sker der noget, når EU sender en såkaldt åbningsskrivelse om et sagsanlæg mod den danske stat.

Hovedproblemet er tydeligvis, at større hensyn til naturen og al dens biologiske mangfoldighed ganske enkelt ville stå i vejen for det industrielle landbrug. Og det er der ikke udsigt til, at politikerne magter at lave om på foreløbig. Så meget for FN's internationale biodiversitetsår 2010

Som følge af EU's direktiver om naturbeskyttelse og vandmiljø er myndighederne i disse år i gang med den største analyse og planlægning nogensinde om bevarelse af den vigtigste danske natur. Her bliver de økonomiske omkostninger ved at gennemføre planerne vendt og drejet med bekymrede minere i ministerier og kommuner – og ikke mindst i landbruget. Hvis disse planer virkelig holder, så er der håb i det mindste for de vigtigste danske naturområder, men hvordan skal de blive til virkelighed i et politisk landskab, hvor ministeriernes og kommunernes budgetter står på nulvækst eller direkte nedskæringer?

Samtidig fortsætter intensiveringen af udnyttelsen af resten af landet med uformindsket styrke. Hvor de grønne organisationer for få årtier siden håbede, at vi kunne få genetableret noget naturindhold i landbrugslandet, så ser det nu ud til, at vi får etableret skarpe skel i landskabet mellem de områder, hvor der tages naturhensyn, dvs. A-naturen, og resten, som man ikke engang kan kalde B-natur. De grønne organisationers vurdering af regeringens plan for 'grøn vækst' er således, at de meget positive tiltag, der ligger i planen, overskygges af de negative. End ikke de bredere »dyrkningsfri« bræmmer, som man vil etablere langs åer og vandløb, bliver dyrkningsfri, idet landmændene oven i købet kan få statstilskud til at dyrke energipil i bræmmerne.

Landbrugsstøtten skal lægges om, så en større andel går til natur- og miljøformål, hvis der skal genskabes noget naturindhold i landbrugslandet. Noget for noget, når hver dansker betaler op mod 2.000 kr. om året til landbruget i form af direkte og indirekte støtte. Som det er nu, bidrager støtten mest til yderligere forarmelse af det åbne land.

Hovedproblemet er tydeligvis, at større hensyn til naturen og al dens biologiske mangfoldighed ganske enkelt ville stå i vejen for det industrielle landbrug. Og det er der ikke udsigt til, at politikerne magter at lave om på foreløbig. Så meget for FN's internationale biodiversitetsår 2010.